

Zbigniew Narecki

INCULTURATION IN TERMS OF SAINT JOHN PAUL II

Inkulturacja w ujęciu Świętego Jana Pawła II

E-mail: znarecki@o2.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2023.32.26>

Wstęp

Jest to pojęcie stosunkowo niedawno wprowadzone do obiegu przez Jana Pawła II, w którym odwołuje się głównie do misji ewangelizacyjnej. Oznacza ono takie zakorzenienie się Kościoła w danej kulturze, która umożliwi na wzajemną wymianę wartości. W powszechnym rozumieniu pozwala ona na głoszenie Ewangelii w określonym kręgu kulturowym, które nie narzuca jednostronnie swojego przesłania, lecz przejmuje z danej kultury to, co jest w niej cenne i nie zniekształca w niczym Bożego Orędzia. Znaczący Święty dziejową konieczność inkulturacji, kiedy spotyka na drodze swego posłannictwa różne narody i ich kultury i w związku z tym precyzuje jej taki zakres i warunki, w której nie może być naruszona specyfika i integralność wiary chrześcijańskiej. Musi misja Kościoła być wyważona: z jednej strony - uszanować oblicze różnych kultur i narodów, z drugiej – przekazywać autentyczną, nie naruszoną w niczym wiarę chrześcijańską, aby mogła pośród nich zostać przyjęta i zapuścić korzenie.

O tej ewangelizacyjnej zasadzie „złotego środka” pragniemy w niniejszym rozważaniu przypomnieć, gdyż będzie to przybliżenie nie tylko kapitalnego wykładu papieskiego, lecz wielce roztropnej, przydatnej i zarazem skutecznej dla współczesnych ewangelizatorów strategii misyjnej Kościoła. Pozwoli ono uniknąć wiele nieporozumień i błędów w tym dziele, jakie powinny wносить zastępy ewangelizatorów w posłannictwo ewangeliczne Kościoła.

1. Zagadnienia wstępne

Określenie ogólne. Jest to takie przenikanie się orędzia ewangelicznego i kultury ewangelizowanych narodów, które pozwala zakorzenić się Kościołowi w tych środowiskach przez nawiązanie z nimi rzeczywistego dialogu: głoszona Ewangelia może wówczas przynosić owoce w postaci wiary oraz kształtować żywotny, autentyczny Kościół lokalny. Dokonuje się wówczas przedziwne dostosowanie Ewangelii do warunków zastanej kultury, proces przepajania jej wartościami chrześcijańskimi oraz przyjmowania do Kościoła z danej kultury tego, co zostało cenne, tj. oczyszczone i z chrześcijaństwem zintegrowane¹. Dodajmy, że problem inkulturacji występuje od początku istnienia Kościoła, posiada dość bogatą historię, gdyż zawsze występował proces dostosowywania się Jego struktur i posłannictwa do aktualnych warunków życia. Rozpoczął się bowiem - co jednocześnie najlepiej uzasadnia ją teologicznie - z chwilą wcielenia: Syn Boży został posłany do świata, stał się jednym z nas, aby objawić miłość Boga do ludzi. W ciągów swojej historii był Kościół ze swoim Orędziem Dobrej Nowiny obligowany do adaptacji swojej misji ewangelicznej do warunków życia i działania. Jednakże oficjalnie i najpełniej wystąpił z inkulturacją dopiero za Papieża-Polaka.

Nauka Świętego. Po raz pierwszy wyjaśnił, określił i wskazał na konieczność inkulturacji na początku papieskiej posługi w 1979 na kartach adhortacji *Catechesi tradendae*, a później w encyklice *Redemptoris missio* z 1990 oraz w dokumentach tematycznie pokrewnych, w których dokładnie sformułował jej definicję. Odnosząc jej nowe określenie do wielkiej Tajemnicy Wcielenia twierdził, że wszelkie głoszenie katechetyczne, jak i ewangelizacja w ogó-

¹ Paweł VI, Adhortacja *Evangelii nuntiandi*, 1975, 20.

le, mają na celu wszczepiać Ewangelię w samo setno tej kultury, z którą się styka na sposób poszanowania jej wartości i bogactwa. Jest w tym przekazie misteryjnie ukryta tajemnica polegająca na tym, aby do różnych postaci kultury zaaplikować mądrze prawdy wiary, sprawowaną liturgią i sposób myślenia. W tym procesie adaptacji kazał Święty mieć na uwadze dwie istotne sprawy: 1 - głoszona Ewangelia nie może być samowolnie i zwyczajnie odłączona od kultury, w której kontekście jest obecnie lub była już niegdyś głoszona, lecz winna zostać przekazywana za pomocą dialogu apostołskiego, jaki z konieczności włącza się w przedziwny dialog kulturowy; 2 - jeśli jest to dialog autentyczny, wówczas będzie można mówić o przekształcającej i odradzającej sile Ewangelii. Ona ma bowiem zmieniać daną kulturę, a nie odwrotnie pozostawać do końca katechezą czy też ewangelizacją, która przeobraża wedle logii Krzyża Chrystusowego².

I jeszcze jedno istotne ostrzeżenie Papieża pod adresem stosowania inkulturacji w Kościele: nie może to być pochopny i pospieszny proces zewnętrzny, lecz wewnętrzne przekształcanie autentycznych wartości kultury w rzeczywistym integrowaniu i zakorzenianiu weń chrześcijaństwa w sposób głęboki i całościowy, który jako trudny lecz dobrze przemyślany nie naruszy specyfiki i integralności wiary chrześcijańskiej. Jeśli Kościół potraktuje tę adaptację jako stały element posłannictwa to można mieć nadzieję, iż będzie to droga na przyszłość owocująca w III tysiącleciu, gdyż zostanie na dobre przyjęta i zapuści korzenie chrześcijaństwa pośród wielu kultur i narodów³.

2. Etapy, zasady i dziedziny inkulturacji

Zwracają uwagę *etapy*, które dla osiągnięcia sukcesu przyszłej ewangelizacji muszą być przestrzegane. Z reguły wymienia się trzy. Pierwszy - wstępną fazą każdej inkulturacji jest osvajanie się i uczenie wartości kultury na nowym terenie w celu, aby orędzie ewangeliczne było zrozumiałe dla tych, do których będzie kierowane. Drugi - może nastąpić wówczas, kiedy oceni się, iż osiągnięto na tym terenie grunt, wystarczającą zdolność pośród głoszących oraz słuchających pod dzieło katechetyczne. Jest to etap oczyszczania, odnowy i ożywiania miejscowej kultury dzięki ewangelizacji oraz stopniowe odkrywanie pozytywów wzajemnej symbiozy lokalnej kultury z orędziem chrześcijańskim, wspólnych postaci akceptowania kultury i wyrażania doświadczenia religijnego. Trzeci - to szerszy kontekst wyrażania się jej w jedności Kościoła z daną kulturą, wypowiedziana wiary we własnym języku, kulturze i doświadczeniu⁴.

Skuteczna inkulturacja wymaga zastosowania kilku określonych *zasad*. Często wymienianą i bodajże najważniejszą jest zasada nienaruszalności integralnego orędzia chrześcijańskiego. W kontekście oraz w dialogu z konkretnymi kulturami nie można iść na kompromis w postaci jakiegokolwiek uszczuplania całości orędzia, omijania trudnych tematów wiary lub synkretycznego podchodzenia do depozytu w celu przypodobania się drugiej stronie lub pospiesznego osiągnięcia celu. Proces ten musi znamionować przejrzystość i zgodność z Ewangelią a nie ograniczający depozyt prawd irenizm, tani i szybki kompromis, który narazi w przyszłości dzieło ewangelizacji na szwank. Wielce szkodliwym może być brak zachowania jedności z Kościołem, w imię wątpliwej zgody na łatwe porozumienie, które zamazuje Jego tożsamość. Kląć należy tutaj nacisk na zachowanie i pogłębianie więzi Kościołów lokalnych z Kościołem powszechnym, na partnerski dialog, w którym nie ma mowy o rezygnowaniu ze swojego skarbcza, tj. w całości prawowitej wykładni nawet tam, gdzie wydaje się jego prezentacja trudna do przyjęcia. Każda sensownie przemyślana i poczyniona inkulturacja winna

² Jan Paweł II, Adhortacja *Catechesi tradendae*, 1979; por. J. Górski, *Inkulturacja*. [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania społecznego*, red. A. Zwoliński, Radom 2005, s.205-206.

³ Jan Paweł II, List *Novo millennio ineunte*, 2001; Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris mission*, 1990/; por. J. Górski, dz. cyt., s. 206.

⁴ Vaticanum II, Dekret *Ad gentes divinitus*, 1965, 22.

mieć na uwadze zasadę dynamizmu wzrostu. Kościół winien być nie tylko odbiorcą lecz Autorem obopólnych i wzbogacających środowisko przedsięwzięć humanizacyjnych oraz ewangelizacyjnych, które pozwalają pogłębiać miejscowe więzi, szanować wartości tradycji i lokalnej kultury dzięki głębszemu poznaniu i rozważnej akomodacji w ten kontekst misterium Dobrej Nowiny; wówczas osiągnie moc przemiany wszystkiego zastanego w nową jakość. W tym powolnym, ale jakże konstruktywnym procesie przemiany muszą brać aktywny udział odbiorcy, utrzymać i rozwinąć podmiotowość na zasadzie wzajemnego partnerstwa. Takie podejście wymaga obopólnego otwarcia, poznania oraz zaufania, co spowoduje wzbogacenie i przeniknięcie się wiary i kultury⁵.

Głównymi *dziedzinami* zastosowania inkulturacji pozostają te wewnątrzkościelne, które są zarazem eklezjo twórcze. To przede wszystkim liturgia, która zgodnie z zaleceniami Vaticanum II, zaadoptowała języki narodowe; szerokim frontem znalazło się dla niej miejsce w księgach liturgicznych, obrzędach, śpiewach kościelnych, muzyce i sztuce religijnej danego regionu kulturowego. Są one najbardziej widoczne, wzbudzają wiele nadziei na powodzenie akomodacji, bowiem w tych dziedzinach wielce zaowocowało oraz przynosi pozytywne efekty w Kościele po dziś dzień. Drugą sprawdzoną dziedziną inkulturacji orędzia chrześcijańskiego we współczesnym Kościele jest katecheza i homilia, wciąż poszukujące skutecznych metod przekazu prawd wiary. Pozostaje w tych dziedzinach wiele możliwości i nadziei odnajdywania w każdej kulturze wartości duchowych i przepajanie ich etosem wiary - przy jednoczesnym zachowaniu wierności orędziu chrześcijańskiemu i jedności z Kościołem - zgodnie z maksymą „wierności Bogu i człowiekowi”. Także na terenie samej teologii, nie tylko misyjnej, poczyniono wiele w wysiłku do adaptowania w różnych kontekstach środowisko-wo-kulturowych pojęć filozoficzno-teologicznych, przydatnych w wyrażaniu wiary, także uznających odmienne metody poznawania i określania prawd wiary⁶.

3. Dylematy inkulturacji w ewangelizacji współczesnego Kościoła

Przede wszystkim - nie sposób dziś pominąć w ewangelizacji, zwłaszcza w prowadzeniu działalności misyjnej pośród narodów problemu inkulturacji zwłaszcza wtedy, kiedy Papież udawał się z pielgrzymką do krajów III świata. Dowodem na potwierdzenie tego były Jego odwiedziny w krajach afrykańskich. Już podczas pierwszej pielgrzymki do Afryki wyraźnie podkreślał, że jednym z istotnych gwarantów powodzenia ewangelizacji na terenach misyjnych Afryki jest inkulturacja Ewangelii, bacząc zaś na dużą odrębność kulturową kontynentu, nawet afrykanizacja Kościoła. Jednocześnie mocno podkreślał, iż proces ten nie ma tam polegać na identyfikacji Ewangelii z miejscowymi kulturami, lecz udziale ludzi głęboko związanych z określoną kulturą, gdzie budowanie Królestwa mogłoby uwolnić się od zapożyczenia elementów z różnych kultur. Właściwą w takiej sytuacji drogą ewangelizacji byłoby pomagać ludziom w czerpaniu z własnej, żywej tradycji oryginalnego sposobu wyrażania życia, rytuału i myśli chrześcijańskiej. W wielu krajach, nawet w Polsce, było wytworzyć głębokie i harmonijne zjednoczenie pomiędzy sposobem myślenia, życia i wiary, tj. usankcjonować w narodzie katolicyzm, którego proces wzajemnego przenikania się z kulturą dokonywał się wiekami. Nie można było od razu oczekiwać takich rezultatów w innych krajach misyjnych, gdyż pośpiech wzajemnej asymilacji wyrządziłby przez swą powierzchowność więcej szkód niż pożytku. I dlatego należy to dość trudne i czasochłonne zadanie traktować

⁵ Zob. *RM 54*.

⁶ Zresztą sama tylko reforma posoborowa w liturgii i teologii pastoralnej jest wyrazem troski Kościoła o właściwe odczytanie i zastosowanie Orędzia w praktyce ewangelizacyjnej Kościoła powszechnego i wspólnot lokalnych, Jego adaptacji bez uszczerbku w przeróżnych kontekstach społeczno-kulturowych; por. J. Górski, S. Janeczek, *Inkulturacja: w teologii*, EK T.VII, Lublin 1997, k.235-236; M. Fiałkowski, *Inkulturacja*. [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 301-302; *Kościół misyjny. Podstawowe studium misjologii*, red. S. Karotempler, Warszawa 1997; A. Lewek, *Problem inkulturacji Ewangelii*, Ateneum Kapłańskie 1983, nr 444, s.189-198.

bardzo odpowiedzialnie z tej racji, iż chrześcijaństwo jest najmocniej związane z kulturą europejską, zaś współczesne kultury są już dość oddalone od Ewangelii, co będzie stanowiło problem w sprawnej posłudze misyjnej na przyszłość, dochowania wierności zarówno Ewangelii oraz określonym kulturom⁷.

Drugi ważny problem misyjności Kościoła pośród różnych kultur stanowi niewątpliwie dobre poznanie kultury miejscowych ludzi. Często Papież zachęcał misjonarzy, aby nauczyli się danego języka, najszybciej poznali najważniejsze przejawy kultury oraz odkrywali przewodnie jej elementy i wartości po to, by nieść tym ludom wiarygodne i owocnie poznanie ukrytej tajemnicy, zwłaszcza przenikać je wartościami Ewangelii. Wtedy efekt ewangelizacji zostanie pomnożony, jeśli najcenniejsze wartości przepoi się duchem wiary; poczynania takie z wszczepioną siłą Ewangelii w samej ich istocie uzbrojone zostaną w nieocenione wartości i bogactwa⁸.

W kolejnym temacie inkulturacji wyłania się troska o ludzi, wobec których prowadzona jest działalność misyjna, nie tylko poznanie i poszanowanie ich kultury, lecz samego człowieka, jego godności osobowej i wyznawanych przez niego wartości. Święty potwierdzał tę prawdę wprost, iż przyjmowana wiara winna sama stawać się kulturą. Nie będąc kulturą nie jest w pełni przyjęta, przemyślana czy przeżywana. Tylko właściwe poznanie autentycznych wartości kultury danego środowiska, jest w pełni sensownym i bardzo cenionym symptomem tego, aby wiara i kultura wzajemnie przenikały się i kształtowały w ten sposób, by człowiek przyjmował Chrystusa całym życiem osobowym, kulturowym, ekonomicznym i politycznym, aby dążył do pełnej wierności Bogu i do świętości życia dzięki Duchowi Świętemu⁹.

Obok niewłaściwie stosowanych w jej procesie etapów, zasad i dziedzin mogą pojawiać się różne formy zafałszowań. Szczególnie istnieje zagrożenie bezkrytycznego przejścia od niedoceniań kultury do jej takiego przeceniania, gdzie nie występuje troska o jej właściwe przeniknięcie wiarą, głębokim i harmonijnym pogodzeniem kultury z wiarą i chrześcijańskim życiem. Głoszenie Orędzia winno więc być głęboko zakorzenione w specyfice kultur i zarazem otwarte na powszechność, w przeciwnym wypadku zrodzi to partykularyzmy lub radykalne nacjonalizmy¹⁰.

Jeszcze jeden istotny dylemat dotyczący inkulturacji, a mianowicie, odpowiedzialność za dobre rozeznanie oraz pomyślny losy całego procesu posiadają w Kościele biskupi. Jako składowy element nowej ewangelizacji jest zadaniem złączonym z zadaniami biskupa. Połączona z wewnętrzną akomodacją Orędzia do zakorzenienia się w określonej kulturze, do jej oczyszczającego rozwoju oraz otwarcia się na pełnię prawdy i życia, która spełnia się w Chrystusie, winna objąć cały Lud Boży, który posiada autentyczny zmysł wiary. I chociaż dzieło to w sumie potrzebuje grona specjalistów, którzy rozpoczną wdrażać Ewangelię w realia, to jednak dotyczy całej wspólnoty, zastosowania wszelkich etapów, zasad i dziedzin, w którym uczestniczy w różny sposób cała społeczność, a nie tylko wąskie grono specjalistów i zaangażowanych w proces doświadczonych misjonarzy. Zatem dobrze się stanie, kiedy w to zadanie włączy się na swój sposób każda społeczność i wspólnota Kościoła¹¹.

Streszczenie:

Inkulturacja to pojęcie wprowadzone do misji ewangelizacyjnej przez Świętego Jana Pawła II. Jest to proces mający na celu zakorzenianie się Kościoła w kultury krajów misyj-

⁷ Jan Paweł II, Adhortacja *Ecclesia in Africa*, 1995; Jan Paweł II, Przemówienie „Wprowadzajcie autentyczność Ewangelii w kultury afrykańskie”, Zair 3.05.1980.

⁸ Zob. CT 53; RM 53; por. K. Jeżyna, *Inkulturacja*. [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, s. 244-245.

⁹ Jan Paweł II, Adhortacja *Christifideles laici*, 1988/; Eaf 62; RM 53.

¹⁰ Zob. Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores dabo Vobis*, 1992; Jan Paweł II, List na jubileusz roku 2000 *Tertio millennio adveniente*, 1994.

¹¹ Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores gregis*, 2003, 30.; por. K. Jeżyna, dz. cyt., s. 246.

nych, który polega na wzajemnej wymianie wartości i dóbr. Jest to w pewnym stopniu nowość, iż głosząc orędzie Dobrej Nowiny w czytelnej dla danego kręgu kulturowego postaci, sam Kościół przejmując z niej głównie to, co jest cenne i dla obopólnego dobra użyteczne. O czym było nie do pomyślenia w czasach przedpoborowych - następuje wzajemne obdarowywanie się i wzbogacanie; jedna i druga strona doznaje wzajemności dowartościowania się, radości z takiego konstruktywnego transferu. Dlatego Święty zwracał w swoich dokumentach i licznych pielgrzymkach do wielu krajów i kręgów kultury uwagę - dotychczas nie zawsze niedostrzeganych czy nawet lekceważonych - na dziejową konieczność takiej inkulturacji. Tym samym inaugurował wizjonerską erę nowo ewangelizacyjnej misji w Kościele współczesnym dokładnie w tym celu precyzując jej zakres i warunki, zasady i dziedziny po to, by była przyswajalna przez tubylców, przede wszystkim - zachowała autentyczne brzmienie w swej formule, które nie naruszy w niczym specyfiki i integralności wiary chrześcijańskiej.

Zdaniem Papieża - tak rozumiana i stosowana inkulturacja winna otwierać drogę do chrześcijaństwa trzeciego tysiąclecia, w które miał swoim Pontyfikatem wprowadzić. Nade wszystko dochowując wierności własnemu orędziu Dobrej Nowiny w pełni przyczynił się do dzieła otwierania Kościoła na różne kultury i życie narodów, w których zostanie przyjęte i zapuści korzenie. Dla w pełni pojętego dobra wspólnego winien Kościół być w ten namacalny sposób zwiastunem nowej ewangelizacji i wiarygodnym przez swoich misjonarzy nosicielem „kultury życia i miłości”, której współczesny świat najbardziej potrzebuje¹².

Słowa kluczowe: istota inkulturacji; etapy; zasady; dziedziny; dylematy ewangelizacyjne.

Summary:

Inculturation in terms of Saint John Paul II

Inculturation is a concept introduced into the evangelizing mission by Saint John Paul II. It is a process aimed at embedding the Church in the cultures of mission countries, which consists in the mutual exchange of values and goods. To some extent, it is a novelty that by proclaiming the message of the Good News in a form readable for a given cultural circle, the Church herself takes over mainly what is valuable and useful for the common good. What was unthinkable in the pre-conscriptio times is mutual gifting and enrichment; both sides experience mutual self-esteem and joy from such a constructive transfer. That is why the Saint drew attention in his documents and numerous pilgrimages to many countries and cultural circles - so far not always overlooked or even neglected - to the historical necessity of such inculturation. Thus, he inaugurated the visionary era of the new evangelizing mission in the contemporary Church, precisely for this purpose, specifying its scope and conditions, rules and areas, so that it would be assimilated by the natives, above all - it retained the authentic wording in its formula, which would not affect the specificity and the integrity of the Christian faith.

According to the Pope, inculturation understood and applied in this way should open the way to the Christianity of the third millennium, into which he was to introduce with his pontificate. Above all, by remaining faithful to his own message of the Good News, he made an important contribution to the work of opening the Church to the various cultures and lives of nations in which it will be welcomed and taken root. For the fully understood common good, the Church should be in this tangible way a harbinger of new evangelization and, credible by her missionaries, the “culture of life and love” that the modern world most needs.

Keywords: the essence of inculturation; stages; rules; fields; evangelization dilemmas.

Bibliografia:

¹² Zob. NMI 40.

- Fiałkowski M., *Inkulturacyja*. [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 301-302.
- Górski J., *Inkulturacyja*. [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania społecznego*, red. A. Zwoliński, Radom 2005, s.205-206.
- Górski J., Janeczek S., *Inkulturacyja: w teologii*, EK T.VII, Lublin 1997.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Catechesi tradendae*, 1979.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Christifideles laici*, 1988.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Ecclesia in Africa*, 1995.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores dabo Vobis*, 1992.
- Jan Paweł II, Adhortacja *Pastores gregis*, 2003, 30.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris mission*, 1990.
- Jan Paweł II, List na jubileusz roku 2000 *Tertio millenio adveniente*, 1994.
- Jan Paweł II, List *Novo millennio ineunte*, 2001.
- Jan Paweł II, *Przemówienie „Wprowadzajcie autentyczność Ewangelii w kultury afrykańskie”*, Zair 3.05.1980.
- Jeżyna K., *Inkulturacyja*. [w:] Jan Paweł II, *Encyklopedia nauczania moralnego*, s. 244-245.
- Karotempler S. (red.), *Kościół misyjny. Podstawowe studium misjologii*. Warszawa 1997.
- Lewek A., *Problem inkulturacyji Ewangelii*, Ateneum Kapłańskie 1983, nr 444, s.189-198.
- Paweł VI, Adhortacja *Evangelii nuntiandi*, 1975, 20.
- Vaticanum II, Dekret *Ad gentes divinitus*, 1965, 22.